

Meniaca sa identita lokalít Slovenska

Karol KASALA

Abstract: *The article deals with changes of identity in Slovak localities in post-World War II period. Identity is understood as perceived by localities of inhabitants and it is an image of deeper changes in the whole Slovak society. Changes in identity encompass abolition of the good old world as non-anonymous neighbourhood and clashes of generations, liberal – conservative as well as natives – newcomers conflicts or divisions.*

Keywords: *identity, identity change, social change, locality*

Úvod

Nová regionálna geografia (Gilbert, 1988 a mnohí iní, u nás napr. Paulov, 1996, Kasala, 1996, Gurňák, Blažík, Lauko, 2005, Kasala, Lauko, 2009), kultúrny obrat (*cultural turn*; Philo, 2009, A Companion to Cultural Geography, 2004), ale aj postmoderné a feministické prístupy v geografii a sociálnych vedách, priniesli oživenie konceptu *identita*, v geografii vo vzťahu k regiónu a miestu chápanom skôr ako *genius loci* (Norberg-Schulz, 1980), v humanistickej geografii *sense of place* (Relph, 1976, Creswell, 2004). „Znovuobjavenie“ identity v geografii a špeciálne v regionálnej geografii spája pojem identita s unikátnosťou miesta a regiónu, s jeho vymedzením voči iným regiónom a lokalitám a teda zdôraznením jeho špecifičnosti. Náš príspevok sa zameriava na identitu lokalít Slovenska, výskum zmien ktorej bol jedným z cieľov grantovej úlohy VEGA č. 1/4046/07 „Ekonomická, kultúrna a sociálna transformácia vybraných lokalít Slovenska: teoreticko-metodologická báza a aplikácie“; metodologický rámec jej časti, zameranej na identitu lokalít a jej zmeny bol publikovaný v práci Kasala (2006) a závery výskumu v monografii (Kasala a kol., 2009).

Cieľom predkladaného príspevku v zhode s výstupmi grantového projektu je zosumarizovať závery empirických štúdií, zameraných na zmeny identity a na súčasnú identitu lokalít Slovenska v kontexte vývojových trendov spoločnosti (globalizácia, postmoderná a informačná spoločnosť a pod.) a predložiť tieto závery v kontexte zmien spoločnosti v Slovenskej republike.

Nová regionálna geografia a identita v súčasnej geografii

Nová regionálna geografia je zmesou myšlienkových prúdov a ideí, ktoré mali rozhodujúci vplyv v (regionálnej) geografii najmä v 80. a 90. rokoch 20. storočia. Základnými východiskami boli najmä marxizmus a teória štruktúracie (Giddens, 1984), spomedzi rôznych smerovaní, výskumných prúdov a empirických aplikácií spomenieme *locality studies* (Cooke 1986), koncepciu priestorových delieb práce (*spatial divisions of labour*, Massey, 1984), svetový systém (*world-system*, Wallerstein, 1974, Taylor, 1988), práce Anssi Paasiho (Paasi, 1986), Allana Preda (Pred, 1986). Región ako „ohnisko identifikácie“ (Gilbert, 1988) analyzujú predovšetkým v anglickej literatúre D. Cosgrove a S. Daniels (koncept viditeľnej krajiny) a vo francúzskej literatúre E. Kofman a P. Claval s orientáciou na identitu. Anne Gilbert (1988) vo svojom často citovanom článku, v ktorom podáva systematický prehľad novej regionálnej geografie, člení tento prúd súčasnej geografie podľa prístupu k regiónu na 1. región ako lokálna odozva kapitalistických procesov; 2. región ako médium pre sociálnu interakciu; 3. región ako ohnisko identifikácie. Spoločnými črtami novej regionálnej geografie sú jej kontextová orientácia; „sociologizácia“ – proponenti novej regionálnej geografie zdôrazňujú pridanie spoločnosti ako tretieho vrcholu v trojuholníku človek-príroda-spooločnosť a nová regionálna geografia sa tak z jednotnej geografickej disciplíny mení na sociálnogeografickú disciplínu; orientácia na podmieňujúce procesy, inštitúcie a aktérov; zdôrazňovanie času a historicity, pričom čas je chápaný ako kontingentný a vo svojej kontinuite.

Identita je pojem, ktorý prinášajú aj do geografie niektoré prúdy v sociálnej geografii, pričom tu možno pozorovať aj vplyv filozofie (Michel Foucault a pod.). Silný iníciačný vplyv v rastúcom záujme o identitu v období od 80. rokov 20. storočia mali predovšetkým nasledujúce faktory: 1. rastúca rôznorodosť postmodernej spoločnosti (fragmentácia subkultúr, hodnotových orientácií, záujmových skupín a pod. „Rozdiely sú podmienené kontextom, situovanosťou – podľa pohlavia, sociálnych úloh a mnohých ďalších (často navzájom konfúzných až konfliktných) identít jednotlivca“, Kasala a kol., 2009, s. 165); 2. systémová zmena spoločnosti (nástup informačnej a postindustriálnej spoločnosti) v období miléniového prechodu (dôsledkom je strata tradičných identifikačných báz a hľadanie nových: nová religiozita a nová spiritualita, nacionalizmus a regionalizmus, rôzne subkultúrne identifikácie a pod.) a 3. globalizácia, podmieňujúca v dôsledku uniformizácie kultúrneho štýlu silné prejavy národných, regionálnych a kultúrnych identít. Situáciu komplikuje generačný rozkol, vyhraničujúci novú „*net generation*“, v podmienkach SR generáciu narodenú po druhej polovici 80. rokov 20. storočia s odlišnými hodnotami, postojmi a spôsobom komunikácie.

Meniaca sa identita lokalít Slovenska: závery

Identita vo výskumnom projekte bola chápaná v zmysle identity vnímanej obyvateľmi. Napriek tomu ohraničeniu podáva pomerne výstižný obraz regionálnych zmien na Slovensku a ich podmieňujúcich procesov. Monografia (Kasala a kol., 2009, str. 170-171) uvádza nasledovné závery výskumov identity:

- a) „Identita (v zmysle *vnímanej* identity) je chápaná predovšetkým ako prostredie prírodné (unikátna poloha morfológická, poloha na kontakte morfológických celkov či na významnom toku alebo voči významnému vrchu, estetická hodnota prírodného prostredia, významná prírodná hodnota v danej), prostredie sociálne (susedstvo, komunita, spolky, farnosť) a kultúrne dedičstvo (charakteristický architektonicko-urbanistický ráz, významné dominanty a pamiatky).
- b) Hlboké zmeny identity sú charakteristickou črtou vývoja obdobia posledných desaťročí – modernizácia (vidiecke obce, pôvodne samostatné obce a dnes súčasť veľkých miest v 50. a 60. rokoch 20. storočia) a globalizácia (výraznejšie v mestách, v období po roku 1990) priniesli radikálne zmeny identity: uniformizáciu vedúcu k uniforme životného štýlu a hodnôt, pluralitu vrstiev, postojov, záujmov a príležitostí, prehľbujúci sa medzigeneračný rozpor.
- c) Predovšetkým medzigeneračný rozpor sa prejavuje v odlišnom nazeraní na identitu, jej zmeny (staršou generáciou chápané skôr negatívne), na zmeny dôležitých prvkov identity resp. ich skupín (susedstvo a rodina resp. spoločenstvo ako jeden z najdôležitejších prvkov identity mladšie generácie nepovažujú za tak dôležité a pod.).
- d) Zmeny aktérov a stretov; významnými aktérmi sa stávajú jednak ovplyvňovatelia verejnej mienky (vrátane populárnych osobností) a jednak tvorcovia rozhodnutí (investičné a developerské spoločnosti, zasahujúce do „prírodného prostredia“ – čo je vnímané negatívne ako rozpor so „starým dobrým svetom“, ale i pozitívne ako šanca riešiť problémy lokalít); stretmi už nie sú ako predtým sociálne konflikty, ale generačné a konzervatívno-liberálne spory.
- e) V identifikácii zmien identity lokality medzi prevládajúce trendy v lokalitách možno zaradiť nasledovné: presun dôrazu z prírodných elementov na sociálno-kultúrne; odlišnosti v chápaní identity medzi generáciami (odlišný postoj mladšej časti generácie Y a generácie Z nielen k prvkom, tvoriacim identitu lokality, ale aj k identite ako takej a k identifikácii); rastúci vplyv „nových symbolov“ na identitu miesta (nákupné strediská a nové developerské aktivity); snaha o oživenie starých pôvodných identifikačných prvkov (hody a podobné komunitné stretnutia, oživenie činnosti farností a susedstiev)“.

Identita prechádza zmenami, ktoré sú stretmi „starého“ a „nového sveta“. Prehľbujúce sa spory a konflikty medzi generáciami, domácimi a prisídlencami, medzi rôznymi sociálnymi skupinami s rastúcimi požiadavkami a nárokmi, pravdepodobne budú prehľbovať rozdelenie spoločnosti. Politickým i morálnym cieľom by malo byť prekonať toto hlboké rozdelenie, vrážajúce klin do spoločnosti, pokúsiť sa vytvoriť medzi nimi premostenie, vytvoriť zdieľanú ideu, dať zmysel a cieľ spoločnému

budúcemu vývoju, pokúsiť sa nájsť styčné hodnoty, ktoré by mohli pomôcť zabrániť kolaps spoločnosti rozdelenej na množstvo skupín s „oprávnenými očakávaniami“. Inšpiráciou k tomu môže byť aj „návrat ku koreňom“ identity – rozvoj tých prvkov, ktoré tvorili „ducha miesta“ lokalít, posilňovanie starých alebo hľadanie nových foriem spoločného života (návrat k tradičným udalostiam, formujúcim spoločný život lokalít v minulosti, ako sú dožinky, jarmoky, hody, oživenie života vo farnostiach, rôzne dobrovoľnícke aktivity a pod.) a hľadanie spôsobov, ako stmeliť rôznorodé prúdy spoločnosti.

Literatúra

- A Companion to Cultural Geography (2004). Ed. by J. S. Duncan, N. C. Johnson and R. H. Schein. Blackwell, Oxford.
- COOKE, P. 1986: The changing urban and regional system in the United Kingdom. *Regional Studies*, 20, 3, 243-251.
- CRESWELL, T. 2004: *Place: A Short Introduction*. Wiley, New York.
- GIDDENS, A. 1984: *The constitution of society*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- GILBERT, A. 1988: The new regional geography in English and French-speaking countries. *Progress in Human Geography*, 12, 2, 208-228.
- GURŇÁK, D., BLAŽÍK, T., LAUKO, V. 2005: Úvod do politickej a regionálnej geografie. Univerzita Komenského, Bratislava.
- KASALA, K. 1996: Regions as spatial systems and regional development. *AFRNUC, Geographica*, 38, 91-107.
- KASALA, K. 2006: Meniaca sa identita miesta: metodika výskumu. *Geografická revue*, 2, 2, 709-723.
- KASALA, K. et al. 2009: *Ekonomická, kultúrna a sociálna transformácia vybraných lokalít Slovenska: teoreticko-metodologická báza a aplikácie*. Kartprint, Bratislava.
- KASALA, K., LAUKO, V. 2009: K teórii a metodológii regionálnej geografie. *Acta geographica Universitatis Comenianae*, No. 52, 87-99.
- MASSEY, D. 1984b: *Spatial divisions of labour. Social structures and the geography of production*. Macmillan, London.
- NORBERG-SCHULZ, C. 1980: *Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, New York.
- PAASI, A. 1986: The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 1, 105-146.
- PAULOV, J. 1996: Situation in regional geography: some open questions. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 38, 9-16.
- PHILO, C. 2009: Cultural turn. In. *International encyclopedia of human geography*. Elsevier, Oxford. 442-450.
- PRED, A. 1986: *Place, practice and structure. Social and spatial transformation in Southern Sweden, 1750-1850*. Barnes and Noble Books, Totowa.
- RELPH, E. 1976: *Place and placelessness*. Pion, London.
- TAYLOR, P. J. 1988: World-systems analysis and regional geography. *Professional Geographer*, 40, 3, 259-265.
- WALLERSTEIN, I. 1974: The rise and future demise of the world capitalist system: concepts for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History*, 16, 4, 387-415.

Príspevok vznikol vďaka podpore grantu VEGA č. 1/1143/12 Regióny: vývoj, transformácia a regionálna diferenciacia.

Changing Identity of Slovak Localities

Karol KASALA

Summary: Main goal of the article – in accordance with the grant project VEGA (Scientific Grant Agency) No. 1/4046/07 „Economic, cultural and social transformation of selected Slovak localities: theoretical-methodological basis and applications“ – is to summarize conclusions of empirical studies aimed at identity and its changes in Slovak localities in the context of development trends of the society (globalization, postmodern and information society) as well as in context of social changes in Slovakia. Conclusions were published in monograph Kasala et al. (2009).

Identity in the article and in empirical studies is understood as perceived by inhabitants of localities and is affected by development trends of the society, loss of identification basis in the era of systemic change of the society (to information, postmodern and post-industrial society), postmodern pluralism, globalization and turn to identity as a response to global uniformity production, and generation gap.

Conclusions of the project, as were published in Kasala et al. (2009), pp. 170-171:

- a) Identity is understood as natural environment, social environment and cultural heritage,*
- b) Modernization and globalization caused deep changes in identity: uniformity of life styles and values, pluralism,*
- c) Generation gap result in different viewing of identity components,*
- d) Changes in actors (developers, celebrities, etc.) and clashes (generation- and value- conditioned).*

In the society there is an opportunity to build shared idea, a meaning and goal of future development, unifying values and attitudes: by looking back to the roots of identity (they created genius loci of localities), strengthening coexistence and tradition, to integrate different groups of the society.

Adresa autora:

RNDr. Karol Kasala, PhD.

Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny

Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského

Mlynská dolina, 842 15 Bratislava

karol.kasala@gmail.com